مهارت‌های نظریه‌پردازی و مدل‌سازی

راهنمای عملی برای پژوهشگران علوم اجتماعی

نوشته‌ی: جیمز جاکارد و جاکوب جاکوبای

ترجمه:
دکتر ایرج ساعی ارسی
پرویز صلاحی
دکتر زهرا لبادی

www.ketab.ir

بهمن برنا
۱۳۹۵

سرشناسه	:	جاکارد، جیمز Jaccard, James
عنوان و نام پدیدآور	:	مهارت‌های نظریه‌پردازی و مدل‌سازی: راهنمای عملی برای پژوهشگران علوم اجتماعی/ نوشته‌ی جیمز جاکارد، جاکوب جاکوبای؛ ترجمه ایرج ساعی‌ارسی، پرویز صالحی، زهرا لبادی.
مشخصات نشر	:	تهران : بهمن برنا، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	۵۶۰ ص.
شابک	:	۳۸۰۰۰۰ ریال : 978-964-8023-83-1
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	عنوان اصلی: Theory construction and model-building skills : a practical guide for social scientists, 2010.
یادداشت	:	واژه‌نامه.
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۵۳۵ - ۵۵۷.
عنوان دیگر	:	راهنمای عملی برای پژوهشگران علوم اجتماعی.
موضوع	:	علوم اجتماعی — تحقیق — روش‌شناسی
موضوع	:	نظریه
شناسه افزوده	:	جاکوبی، جیکوب
شناسه افزوده	:	Jacoby, Jacob
شناسه افزوده	:	ساعی ارسی، ایرج، ۱۳۳۱ - ، مترجم
شناسه افزوده	:	صالحی، پرویز، ۱۳۱۸ - ، مترجم
شناسه افزوده	:	لبادی، زهرا، ۱۳۴۶ - ، مترجم
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۵ ۵ ج۳ ج/ ۱۳۹۵۶۳
رده بندی دیویی	:	۷۲/۳۰۰
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۲۰۹۸۹۴

بهمن برنا

مهارت‌های نظریه‌پردازی و مدل‌سازی: راهنمای عملی برای پژوهشگران علوم اجتماعی

نوشته‌ی: جیمز جاکارد ، جاکوب جاکوبای

ترجمه: دکتر ایرج ساعی ارسی، پرویز صالحی، دکتر زهرا لبادی

ویراستار: پرویز صالحی

چاپ: اول، پاییز ۱۳۹۵

شابک: ۱-۸۳-۸۰۲۳-۹۶۴-۹۷۸

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

صفحه‌آرایی: انتشارات بهمن برنا

تلفن: ۸۸۰۰۸۹۲۶، ۸۸۰۰۸۹۴۱

www.bahmanborna.ir

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان

این اثر مشمول قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان ایران می‌باشد. تصویربرداری و تکثیر از تمام یا خشی از اثر به هر شکل و بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است.

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیش‌گفتار

درباره نویسندگان کتاب

یادداشت ویراستار ۲۳

مقدمه ۲۵

بخش ۱: مفاهیم اساسی ۳۳

فصل ۱: مقدمه ۳۵

ساختار کتاب ۳۶

نظریه‌ها و چارچوب‌ها ۳۷

فصل ۲: ماهیّت درک ۳۹

ماهیّت واقعیّت ۴۰

چگونه می‌توان واقعیّت را تجربه کرد ۴۳

مفهوم: سنگ بنای درک ۴۵

مفهوم‌ها، ساختارها و متغیّرها ۴۹

نظام‌های مفهومی: مبنائی برای درک عمیق‌تر ۵۱

ارتباط ۵۴

خلاصه‌ی فصل ۵۷

واژه‌های کلیدی ۵۸

فصل ۳: علم بمثابه رویکردی به درک ۶۱

رویکردهای اجتماعی درک ۶۱

ویژگی‌های مشترک و رویکردهای مشترک ۶۲

www.ketab.ir

جنبه‌های ویژه‌ی رویکرد علمی ۶۴
عوامل اصلی در کوشائی علم ۶۷
فرآیند نظریه پردازی ۶۹
نظریه‌ها، مدل‌ها، و فرضیه‌ها ۷۰
انواع نظریه‌ها ۷۲
نقش نظریه در پژوهش بنیادی در مقابل پژوهش کاربردی ۷۳
ویژگی‌های یک نظریه‌ی خوب ۷۴
علم و عینیت ۷۷
خلاصه‌ی فصل ۷۸
واژه‌های کلیدی ۷۹
بخش ۲: فرآیندهای مرکزی ۸۱
فصل ۴: خلاقیّت و تولید عقاید ۸۳
یک قدم کوچک به خاطر علم ۸۴
خلاقیّت ۸۵
فرد خلاّق ۸۵
عقاید خلاّق ۸۷
فرآیند خلاّقیت ۸۸
تصمیم‌گیری برای خلاّق شدن ۹۰
پی‌آمدهای علمی برای نظریه پردازی ۹۱
انتخاب کنید درباره‌ی چه چیزی نظریه می‌سازید ۹۲
بازبینی ادبیات ۹۴
جریان شناسی اندیشه در ایجاد عقاید ۹۵
تولید عقاید و نظریه پردازی استنتاجی یا نو ظهور ۹۶
بیست و شش شیوه اکتشاف ۹۷

www.ketab.ir

وقتی روی فرآیندهای ذهنی و زیست شناختی تأکید می‌شود ۱۲۸
دانشمندان در کار نظریه‌سازی علمی ۱۲۸
خلاصه‌ی فصل ۱۳۳
واژه‌های کلیدی ۱۳۶
فصل ۵: مفاهیم تأکیدی ۱۳۹
فرآیند نمونه سازی ۱۴۰
ماهیّت تعاریف مفهومی ۱۴۲
معنی مشترک، معنی افزوده، و شبکه‌های قانونمند ۱۴۳
راهبردهای عملی برای مشخص کردن تعاریف مفهومی ۱۴۵
ساختارهای چند بُعدی ۱۴۹
آفرینش ساختارها ۱۵۰
مثالی درباره مشخص کردن تعریف‌های مفهومی ۱۵۴
عملیات‌گرایی ۱۵۷
خلاصه‌ی فصل ۱۵۸
واژه های کلیدی ۱۵۹
تمرین‌هائی برای درک بهتر مفاهیم ۱۶۱
فصل ۶: روابط را با استفاده از آزمایش‌های ذهنی روشن کنید ۱۶۳
روابط را با استفاده از آزمایش‌های ذهنی روشن کنید ۱۶۳
آزمایش‌های ذهنی برای روابط در نظریه‌ی استنتاجی و نوظهور ۱۶۴
توضیح روابط با انواع متفاوت متغیّرها ۱۶۶
آزمایش‌های ذهنی برای روابط بین متغیّرهای مطلق ۱۶۷
متغیّرهای مطلق دارای دو سطح ۱۶۷
متغیّرهای مطلق با بیشتر از دو بُعد ۱۷۰
آزمایش‌های ذهنی برای روابط بین متغیّرهای کمّی ۱۷۲

www.ketab.ir

نمودار پراکندگی ۱۷۲
خصوصیت‌های روابط خطی ۱۷۵
روابط غیر خطی ۱۷۹
وقتی روابط غیر خطی روابط خطی‌اند ۱۸۲
یک آزمایش ذهنی با پراکندگی‌های فرضی ۱۸۵
آزمایش های ذهنی برای روابط بین متغیّرهای مطلق و کمّی ۱۸۷
آزمایش‌های ذهنی برای یک علّت مطلق و معلول کمّی: استفاده از میانگین‌های فرضی ۱۸۸
آزمایش‌های ذهنی برای یک علّت کمّی و معلول مطلق: استفاده از احتمالات فرضی ۱۸۹
آزمایش‌های ذهنی برای روابط تعدیل شده ۱۹۳
آزمایش ذهنی با استفاده از طرح عاملی فرضی ۱۹۳
طرح‌های عاملی فرضی با بیشتر از دو سطح ۱۹۶
طرح‌های عاملی فرضی با متغیّرهای کمّی ۱۹۹
این جدول‌ها به ارائه‌ی قضیه‌های نظری زیر کمک می‌کنند: ۱۹۹
پراکندگی‌های فرضی و متغیّرهای کمّی ۲۰۰
خلاصه روابط تعدیل شده ۲۰۱
استفاده‌ی گسترده‌تر از طرح عاملی فرضی در آزمایش‌های ذهنی ۲۰۲
روابط مشخص شده توسط تأثیرات اصلی ۲۰۳
روابط مشخص شده توسط تأثیرات اصلی ساده ۲۰۴
روابط مشخص شده با تعامل تضاد ۲۰۵
انتخاب متغیّر تعدیل کننده ۲۰۶
خلاصه‌ی فصل ۲۰۷
واژه‌های کلیدی ۲۰۸
سناریوی ۱ ..... ۲۱۰
سناریوی ۲ ..... ۲۱۰

www.ketab.ir

سناریوی ۳ ..... ۲۱۱
پیوست A ۶ ..... ۲۱۳
آزمایش‌های ذهنی برای علّت کمّی و معلول مطلق ۲۱۳
یک روش جدول توافق فرضی ۲۱۳
پیوست B ۶ ..... ۲۱۴
آزمایش‌های ذهنی برای تعدیلِ تعدیل یافته ۲۱۴
بخش ۳: چ[illegible]چوب‌هایی برای نظریه پردازی ۲۱۷
فصل ۷: مدل[illegible]ی علّی ۲۱۹
دو نوع رابطه: راب[illegible] پیش[illegible] و علّی ۲۲۰
علّیت و نظریه‌ی زمی[illegible]ای[illegible]م ظه[illegible]ر ۲۲۵
ساختن نظریه با روابط علّی ۲۳۰
شناخت متغیّرهای بازده ۲۳۰
شناخت علّت‌های مستقیم ۲۳۱
روابط علّی غیر مستقیم ۲۳۳
میانجیگری سهمی در مقابل میانجیگری کامل ۲۳۴
یک راهبرد جانشین برای تغییر تأثیر مستقیم به تأثیر غیر مستقیم ۲۳۶
خلاصه میانجیگری ۲۳۷
روابط علّی تعدیل شده ۲۳۸
میانجیگری تعدیل شده ۲۳۹
تعدیل کننده میانجیگری ۲۴۰
تعدیل تعدیل شده ۲۴۱
خلاصه‌ی روابط تعدیل شده ۲۴۱
علّیت متقابل یا دو وجهی ۲۴۱
حلقه‌های بازخورد: افزودن میانجی به علّیت متقابل ۲۴۳

www.ketab.ir

علّیت متقابل تعدیل شده ۲۴۴
روابط ساختگی ۲۴۵
افزودن بازده‌های اضافی ۲۴۶
افزودن تأثیرات تأثیرات ۲۴۶
روابط علّی بین متغیّرهای موجود را مشخص کنید. ۲۴۷
خلاصه‌ی مراحل اضافی که ممکن است رابطه ساختگی ایجاد کند ۲۴۸
روابط تحلیل نشده ۲۴۸
توسعه‌ی بیشتر نظریه ۲۴۹
پویائی شناسی زمان ۲۴۹
انتخاب فاصله‌های زمانی ۲۵۲
موردهای مزاحم ۲۵۲
متغیّرهای پنهان، نظریه‌ی ساختاری و ترکیب با یک نظریه‌ی سنجشی ۲۵۶
بازخوانی ادبیات پژوهشی ۲۶۰
بعضی مراحل نهائی ۲۶۰
چشم اندازهای ساخت نظریه‌های علّی ۲۶۳
یادداشتی درباره‌ی طرح تحقیق و تحلیل آماری ۲۶۶
تشریح دقیق منطق زمینه‌ساز هر مسیر ۲۶۶
استفاده از تحلیل علّی در نظریه پردازی زمینه‌ای یا نوظهور ۲۶۷
خلاصه‌ی فصل و نتیجه‌گیری‌ها ۲۶۸
واژه‌های کلیدی ۲۷۰
تمرینات برای درک بهتر مفاهیم ۲۷۲
فصل ۸: مدل‌سازی ریاضی ۲۷۳
انواع متغیّرها: مقوله‌ای، گسسته، و پیوسته ۲۷۴
اصول موضوعه و قضایا ۲۷۵

www.ketab.ir

توابع ۲۷۶
توابع خطی ۲۷۷
شیب و نقطه‌ی تلاقی ۲۷۷
محل تلاقی ۲۸۱
مدل‌های جبری در برابر مدل‌های اتفاقی ۲۸۲
پارامترهای مدل ۲۸۴
میزان‌ها و تغییر: مشتقات و مشتق‌گیری ۲۸۵
تغییر آنی ۲۸۷
دومین و سومین مشتق ۲۸۹
توصیف انباشتگی: انتگرال و انتگرال‌گیری ۲۸۹
اندازه‌گیری متغیرها ۲۹۲
انواع غیر خطی بودن ۲۹۳
توابع لگاریتمی ۲۹۴
توابع نمایی ۲۹۷
توابع توان ۲۹۹
توابع چند جمله‌ای ۳۰۰
توابع مثلثاتی ۳۰۴
گزینش یک تابع ۳۰۵
توابع برای متغیرهای مقوله‌ای ۳۰۵
عناوین پیشرفته: دستکاری و تلفیق توابع ۳۰۷
ترادیسی تابع ۳۰۷
تلفیق توابع ۳۰۹
توابع متغیر چندگانه ۳۱۰
مراحل ساختن مدل ریاضی ۳۱۱

www.ketab.ir

مثالی با کاربست عملکرد، توانایی، و انگیزش ۳۱۲
مثالی با کاربست جبر شناختی ۳۱۸
مثالی درباره‌ی تغییر نگرش ۳۲۱
مثالی با استفاده از یک مدل علّی سنتی ۳۲۵
نظریه‌ی آشوب ۳۲۸
نمادهای مشترکی که اعداد مهم را منعکس می‌کنند ۳۳۲
نمادهایی برای روابط دوگانه ۳۳۳
نمادهایی از منطق ریاضیات ۳۳۳
نمادهایی که در تعمیم نظریه بکار می‌رود ۳۳۳
نمادهایی برای عملکردها ۳۳۴
نشانه‌گذاری اضافی ۳۳۴
نظریه‌ی فاجعه ۳۳۴
مثال‌های اضافی مدل‌های ریاضی در علوم اجتماعی ۳۳۵
خلاصه فصل ۳۳۸
واژه‌های کلیدی ۳۴۰
تمرین‌هائی برای درک بهتر مفاهیم ۳۴۳
پیوست A ۸ ..... ۳۴۴
پیوست ۸B ۳۴۵
فصل ۹: شبیه‌سازی به مثابه روش بسط نظریه ۳۴۹
تعریف شبیه‌سازی ۳۵۱
کاربرد شبیه‌سازی‌های پژوهشی ۳۵۲
تفاوت بین شبیه‌سازی‌ها و تجربه‌های آزمایشگاهی ۳۵۲
گوناگونی شبیه‌سازی پایه ۳۵۴
شبیه‌سازی‌های توصیفی در برابر تحلیلی ۳۵۵

www.ketab.ir

شبیه‌سازی‌های زمان- واقعی در برابر شبیه‌سازی‌های زمان- فشرده شده در برابر شبیه‌سازی‌های زمان- بسط‌یافته ۳۵۵
شبیه‌سازی‌های قطعی در برابر غیر قطعی ۳۵۶
شبیه‌سازی‌های آزاد در برابر شبیه‌سازی‌های آزمایشی ۳۵۶
شبیه‌سازی‌های کلان در برابر شبیه‌سازی‌های خُرد ۳۵۶
شبیه‌سازی محتوا- محور ۳۵۷
تحلیل داده‌های معیار به مثابه پایه‌ایی برای نظریه‌پردازی ۳۵۷
شبیه‌سازی دسترسی به اطلاعات در تصمیم‌گیری‌های خرید مصرف کننده ۳۵۸
تحلیل سامانه‌ی مدیر ۳۶۰
یک شبیه‌سازی اولیه ۳۶۳
تکرار شبیه‌سازی‌ها و تکرار نظریه‌ها ۳۶۵
محیط‌های مجازی و انسان‌های مجازی ۳۶۷
شبیه‌سازی و آزمایش‌های مجازی ۳۶۸
مدل‌سازی مبتنی بر عامل ۳۶۹
منابع اجرای شبیه‌سازی‌ها ۳۷۰
خلاصه‌ی فصل ۳۷۱
واژه‌های کلیدی ۳۷۳
تمرین‌هائی برای درک بهتر مفاهیم ۳۷۴
فصل ۱۰: نظریه‌ی زمینه‌ای و نوظهور ۳۷۵
نظریه‌ی زمینه‌ای و نوظهور: کلیات ۳۷۶
اثبات‌گرایی در مقابل ساختارگرایی ۳۷۹
قالب‌بندی مسأله ۳۸۰
نقش ادبیات گذشته ۳۸۱
گردآوری داده‌های کیفی ۳۸۲

www.ketab.ir

پرونده‌های بایگانی شده ۳۸۲
مشاهده مستقیم ۳۸۵
گروه‌های کانونی ۳۸۹
قوم‌نگاری مجازی ۳۹۰
روش‌های کیفی مستقیم ۳۹۱
روش‌های پژوهشی تلفیقی ۳۹۳
خلاصه فصل ۳۹۳
نمونه‌گیری نظری ۳۹۴
تحلیل و رمزگذاری داده ۳۹۵
مثالی از مردم‌شناسی ۳۹۶
تحلیل رایانه‌ای ۴۰۱
تعریف و کنترل شاخه‌ها ۴۰۲
پرسش‌های راهنما و انواع رمزگذاری‌ها ۴۰۳
رمزگذاری باز، رمزگذاری محوری، و رمزگذاری انتخابی ۴۰۳
بررسی آماری روابط ۴۰۴
تحلیل فرآیندی در نظریه‌پردازی نوظهور ۴۰۵
حرکت به سوی گزاره‌های نظری: استفاده از اصول علم معانی بیان ۴۰۸
استقراء، قیاس، استقرایی- قیاسی ۴۰۸
مدل استدلالی تولمین ۴۱۰
بحث‌های ضعیف ۴۱۲
خلاصه فصل ۴۱۵
واژه‌های کلیدی ۴۱۸
تمرین‌هائی برای درک بهتر مفاهیم ۴۲۱
افزوده A ۱۰ ..... ۴۲۲

www.ketab.ir

عدد جادویی ۲ ± ۷ ..... ۴۲۲
انحراف تقارن شرطی ۴۲۴
زمانی که تصادف تصادفی نیست ۴۲۶
انحراف احتمال ترکیبی ۴۲۷
در دسترس بودن اطلاعات حافظه ۴۲۸
تأثیر نظم ۴۳۰
نادیده گرفتن اطلاعات ۴۳۰
دیگر محدودیت‌های پردازش ۴۳۲
فصل ۱۱: نظام‌های فکری از نظر تاریخی تأثیرگذار ۴۳۳
نظریه‌های کلان ۴۳۴
ماده‌گرایی ۴۳۵
ساختارگرایی ۴۳۹
کارکردگرایی ۴۴۰
کنش متقابل نمادی ۴۴۳
دیدگاه‌های تکاملی ۴۴۵
پسا نوگرایی، یک اظهار نظر انتقادی درباره‌ی نظریه‌های زمینه‌ای ۴۴۸
استفاده از استعاره در چارچوب‌ها ۴۵۱
شبکه‌های عصبی ۴۵۲
نظریه‌ی سیستم‌ها ۴۵۶
چارچوب‌هایی که روی ثبات و تغییر تأکید دارند ۴۵۹
چارچوب‌های روان‌شناختی ۴۶۳
نظریه‌های تقویت ۴۶۴
انسان‌گرایی و روان‌شناسی مثبت ۴۶۷
چارچوب‌های الهام گرفته از روش‌شناسی ۴۶۹

www.ketab.ir

نظریه‌پردازی فرد محور ۴۷۶
خلاصه‌ی فصل ۴۷۷
واژه‌های کلیدی ۴۷۸
تمرین‌هائی برای درک بهتر مفاهیم ۴۸۱
فصل ۱۲: خواندن و نوشتن درباره‌ی نظریه‌ها ۴۸۳
خواندن درباره‌ی نظریه‌ها در مفرگاه‌های مربوط به تأکید آزمون نظریه و رویکردهای تأثیرگذار در علوم ۴۸۴
خواندن درباره‌ی نظریه‌ها در مفرگاه‌ها با تأکید روی نظریه‌ی زمینه‌ای یا نوظهور ۴۸۸
نوشتن درباره‌ی نظریه‌ها ۴۹۲
چگونه می‌گوییم به همان اندازه مهم است که چه می‌گوییم ۴۹۲
خلاصه‌گویی بهتر است از به اندازه ۴۹۳
رئوس مطالب را آماده کنید ۴۹۴
تنظیم نقشه‌ی راه ۴۹۵
تنظیم یک بازنگری کوتاه از دانش موجود ۴۹۵
درباره‌ی پیامدهای منطقی و اهمیّت نظریه‌ی خود بحث کنید ۴۹۵
مخاطبان خود را در نظر بگیرید ۴۹۶
استفاده از شکل ۴۹۷
کتاب و منابع وابسته به عقاید خود را ذکر کنید ۴۹۸
دیکته، دستور زبان، موارد چاپی و نشانه‌گذاری ۴۹۹
پیشنهادات مالی، گزارش‌های فنی، و ارائه ۵۰۳
خلاصه‌ی فصل ۵۰۵
واژه‌های کلیدی ۵۰۶
تمرین‌هایی برای درک بهتر مفاهیم ۵۰۶
افزوده $A_{۱۲}$ ۵۰۶
آزمون تی ۵۰۶

www.ketab.ir

تحلیل پراش یک سویه ۵۰۷
آزمون مجذور کای مستقل و آزمون نسبت‌ها ۵۱۰
همبستگی پیرسون و یا وایازی خطی ۵۱۰
تحلیل عاملی پراش ۵۱۱
تحلیل همپراش یک سویه ۵۱۲
تحلیل عاملی همپراش ۵۱۳
همبستگی جزیی ۵۱۳
وایازی چندگانه ۵۱۵
وایازی سلسله مراتبی ۵۱۵
وایازی لجستیک و مدل خطی تعمیم یافته ۵۱۶
مدل سازی معادله‌ی ساختاری ۵۱۷
فصل ۱۳: کلام آخر ۵۱۹
نظریه‌های رقابتی ۵۱۹
نظریه‌سازی پس از تجربه ۵۲۰
علم متنفذ ۵۲۱
زندگی شغلی و نظریه‌پردازی خلاق در علوم ۵۲۲
پارادیم‌های علمی ۵۲۷
برنامه‌ای برای خودآموزی ۵۲۸
خلاصه فصل ۵۳۱
واژه‌های کلیدی ۵۳۲
تمرین‌هایی برای درک بهتر مفاهیم ۵۳۲
منابع: ۵۳۳

www.ketab.ir

پیش‌گفتار

نظریه‌ی اجتماعی دستاورد نهایی پژوهش‌های علمی در علوم اجتماعی است. نظریه و روش دوبال دانشوران اجتماعی‌اند. بدون چارچوب نظری نمی‌توان به پژوهش علمی دست یازید و پژوهش علمی بدون نظریه‌ی اجتماعی از باز تولید علمی باز خواهد ماند. یک نظریه‌ی خوب، نظریه‌ای است که پژوهش‌های زیادی از آن ناشی شود.

نویسندگان این کتاب در تعریف نظریه می‌نویسند:" نظریه مجموعه‌ای از گزاره‌هاست درباره‌ی رابطه یا روابط بین دو یا چند مفهوم یا ساخت." به باور جاکارد و جاکوبای" فرآیند صورت‌بندی دستگاه‌های مفهومی و انتقال آن‌ها به درون نمادهای بیانی نظریه‌پردازی یا نظریه‌سازی نامیده می‌شود." آنان می‌افزایند کلید ساختن نظریه ایجاد عقاید بی‌شمار است از فرصت‌ها و دیدگاه‌های گوناگون و بعد غربال کردن آن عقاید است که کدامیک ارزش دارند و کدام یک بی‌ارزش. عقاید علمی که برش اولیه انجام گرفت عقاید باید در معرض تبیین و تحلیل دقیق و سخت قرار گیرند.

در سلسله مراتب معرفت علمی از یک سو جایگاه نظریه پس از نظریه‌های شناخت و پارادایم پژوهش جای می‌گیرد و پس از نظریه بی‌شک مدل قرار دارد. فرضیه‌های پژوهش از مدل سر چشمه می‌گیرند. از دیگر سو مفاهیم به ابعاد می‌رسند و از ابعاد مؤلفه‌ها ناشی می‌شوند.در همگرایی متغیّرهای فرضیه‌ها با مفاهیم و مؤلفه‌ها یا اجزاء در ارتباط قرار گرفته و پس از طرح شاخص‌ها و گزاره‌ها واقعیت تبیین می‌شود. واقعیت بدون مدل‌های تبیین عیان نمی‌شود. ارتباط تنگاتنگی بین انتخاب نظریه‌های شناخت و پارادیم‌های پژوهش و مدل‌های تبیین وجود دارد.

ضعف شناخت سلسله مراتب معرفت علمی و عدم رعایت آن از یک سو و ضعف مهارت‌های بکارگیری روش های کیفی و عدم آگاهی از دانش و فنون نظریه پردازی و مدل‌سازی از دیگر سو ادبیات علوم اجتماعی در ایران را با ضعف نظریه‌پردازی

www.ketab.ir

مواجه کرده است. اصرار بکار گیری روش‌های کمّی و مکاتب اثبات‌گرایی و کارکردگرایی در علوم اجتماعی در ایران بنیان‌های نظریه‌پردازی را سخت سست کرده است.

ادبیات نظریه‌سازی و نظریه‌پردازی چند کتاب را که تعداد آن‌ها از تعداد انگشتان دو دست کمتر است، در برمی‌گیرد: دو تألیف و یک ترجمه، بدین شرح

آزاد ارمکی، تقی (۱۳۷۹): در آمدی بر نظریه‌سازی در جامعه شناسی، تهران، نشر کلمه.

ابوالحسن تنهایی، حسین (۱۳۸۲): جامعه‌شناسی نظری، تهران، بهمن برنا.

دانایی فرد، حسن (۱۳۸۹): نظریه پردازی: مبانی و روش شناسی، تهران، سمت.

دانایی فرد، حسن (۱۳۸۹): استراتژی‌های نظریه پردازی، تهران، سمت.

شومیکر،پاملاجی، تانکارد جیمز ویلیام (۱۳۸۷): نظریه‌سازی در علوم اجتماعی، ترجمه‌ی محمد عبداللهی، تهران، جامعه شناسان.

کتاب‌های بالا به نظریه‌پردازی و نظریه‌سازی علمی کمک نمی‌کنند، گر چه اطلاعات خوبی ارائه می‌دهند. با خواندن کتاب‌های فوق نه می‌توان نظریه‌ساخت و نه می‌توان به تلفیق و نقد نظریه‌ها پرداخت. با وصف این تنها منابع فارسی موجود برای درس‌های تلفیق نظریه‌ها و نقد نظریه‌ها در دوره‌های دکترای جامعه‌شناسی (گرایش‌های گوناگون) و سایر رشته‌های علوم اجتماعی محسوب می‌شوند.

کتاب حاضر برای پاسخ‌گویی به نیاز دانشجویان تحصیلات تکمیلی علوم اجتماعی، پژوهشگران و سایر علاقمندان حوزه‌های گوناگون علوم اجتماعی، علوم محض و علوم انسانی در ایران ترجمه شده است.

در خاتمه وظیفه‌ی خود می‌دانیم از خانم زهرا نیک‌نژاد که با حوصله‌ی فراوان دستخط ترجمه را خواندند و نکات ارزشمندی را یادآور شدند و خانم پرشنگ صالحی که در ترجمه متن همکاری‌های ارزنده‌ای داشته‌اند سپاسگزاری کنیم. از ناشر محترم جناب آقای دکتر محمد شاپوری و همکارانشان در انتشارات بهمن برنا و از طراح هنرمند جلد تشکر و قدردانی می‌کنیم. بدون تلاش این عزیزان کتاب به چاپ نمی‌رسید.

مترجمین

www.ketab.ir